

پیشنهاد تشکیل مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی ایران

اثر: دکتر فریدون آزاده*

چکیده:

هماهنگی در امر ذخیره و بازیابی اطلاعات، تدوین استانداردها، کنترل کتابشناختی، استفاده بهینه از تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، بستر مناسب مخابراتی و ارتباطی و سایر عوامل تعیین‌کننده به عنوان پیش‌شرط‌های اساسی در تحقق نظام ملی اطلاع‌رسانی است که فقدان آن بسیاری از نابسامانی‌های اطلاع‌رسانی، دوباره‌کاریها، صرف هزینه‌های زیاد و تعدد سلیقه‌ها را در اجرای برنامه‌ها به دنبال دارد.

برای رسیدن به اهداف کلان اطلاع‌رسانی علوم پزشکی، وجود یک مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان یک مرکز مادر و هماهنگ‌کننده در این حوزه ضروری به نظر می‌رسد که در این نوشتار، تشکیلات این مرکز و شرح وظایف هر یک از واحدهای تحت پوشش آن به تفصیل بیان شده است.

واژه‌های کلیدی: مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، کنترل کتابشناختی، ذخیره و بازیابی اطلاعات.

مقدمه:

بعد از اجرای طرح اطلاعات بهداشتی و زیست پزشکی (HBI) در ایران^(۱)، کمیته‌های کارشناسی متعددی از جمله کمیته کتابداری و مدارک پزشکی

در اجرای این طرح ملی تشکیل گردید و با پیگیری مسئولین طرح و همکاری سازمان جهانی بهداشت پیشرفتهای قابل ملاحظه‌ای صورت گرفت.

مشکل اساسی در اجرای این طرح، نبود یک ساختار تشکیلاتی برای نظام ملی اطلاع‌رسانی پزشکی است. پراکنده کاریها، سازمانها و فعالیتهای موازی، صرف هزینه‌های گزاف و بعضاً بیهوده، عدم استفاده بهینه و مؤثر از امکانات و نیروی انسانی ماهر موجود، فقدان استانداردهای ملی در تمامی زمینه‌های مربوط به این حوزه، بودجه نامشخص و محدود، ضعف اساسی در ساختار کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و دهها عامل دیگر، اجرای طرح را با مشکل مواجه کرده است.

مهمتر از همه عوامل فوق، فقدان نظام ملی اطلاع‌رسانی در سطح کشور به عنوان یک نظام هماهنگ کننده، هدایت گروه سیاستگذار تحقق سایر نظامهای ملی فرعی را در حوزه‌های پزشکی، کشاورزی، فنی و مهندسی و... به تأخیر می‌اندازد.

استانداردهای مربوط به ذخیره و بازیابی اطلاعات، تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و مخابراتی با توجه به زیر ساختارهای ملی هنوز مشخص نیست و برنامه مشخص و سیاست واحدی در این حوزه مشاهده نمی‌شود. سازمانها و مراکز متفاوتی با اعمال سلیقه‌های شخصی و بعضاً با توجه به نیازها اقدام به یک سری فعالیتهایی در حوزه اطلاع‌رسانی می‌کنند که همه آنها ناشی از یک نیاز سازمانی است. تهیه انواع بانکهای اطلاعاتی به لحاظ اهمیت آنها، امروزه به شکل گسترده‌ای در حال افزایش است، اما هیچ کنترل و هماهنگی در عمل وجود ندارد. چه بسا دوباره کاریها و صرف هزینه‌های زیاد با یک هماهنگی در مسیر درست قرار گیرد و کلیه فعالیتهای شکل منطقی خود را پیدا کند که ذیلاً به مهمترین عوامل تعیین کننده در نظام ملی اطلاع‌رسانی اشاره می‌شود:

الف: تدوین استانداردها

پیشینه استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران به سالهای نخست دهه پنجاه باز می‌گردد که مرکز خدمات کتابداری با هدف بهبود بخشیدن به وضع

کتابخانه‌های ایران، تازه تأسیس شده بود و تدوین استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی از جمله هدفهای آن به شمار می‌آمد. در همین سالها بود که اولین مجموعه استانداردهای کتابخانه‌ای ایران را کتابداران متخصص این مرکز با یاری مشاورین خارجی آن تهیه نمودند. قرار بود که هر یک از این مجموعه استانداردها پس از تصویب وزارت فرهنگ و آموزش عالی وقت برای اجرا در اختیار سازمانهای ذیربط قرار گیرد، ولی این کار به دلایلی به تعویق افتاد.

نخست اینکه کتابداری نوین ایران هنوز پایه و اساس محکم و منسجمی نداشت که بتوان استانداردهایی را بر آن استوار نمود. دیگر آنکه استانداردهای مورد بحث بیشتر جنبه توصیفی و ارشادی داشت و از دقتی که متکی به داده‌های واقعی و شناخت نیازها است بی‌بهره بود و بالاخره اینکه این استانداردها مبتنی بر واقعیات، امکانات و احتیاجات جامعه‌ای با فرهنگی بیگانه بود. کارشناس تدوین استانداردها در این باره نظر می‌دهد که:

«باتوجه به گسترش و اهمیت کنترل کیفیت در تمامی ابعاد و زمینه‌ها، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، نیز باید تمامی خدمات و فعالیتهای خود را براساس استاندارد که مطابق با نیازهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ایران است، تهیه نماید.

تدوین استاندارد کتابخانه‌های دانشگاهی توسط کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، قدم ارزنده‌ای در این راه است، اما مهمتر از تدوین، بکارگیری این استانداردها در کتابخانه‌ها است که این فرهنگ باید جایگزین تفکر سنتی حاکم بر کتابخانه‌ها باشد.

با توجه به گسترش و پویایی کتابخانه‌ها و تأثیر شگرفی که تکنولوژیهای ارتباطی و اطلاعاتی و همچنین نیروی انسانی ماهر بر کتابخانه‌ها دارند، رعایت استانداردها در اداره امور کتابخانه‌ها و خدمات و فعالیتهای کتابداری و اطلاع‌رسانی بیش از گذشته ملموس و اهمیت آن آشکار شده است. در غیر اینصورت وضعیت فعلی اداره کتابخانه‌ها، عدم رعایت و بکارگیری استانداردها در عمل ما را به سوی

از هم پاشیدگی خواهد کشاند و شکاف فعلی را با دنیای پیشرفت بیشتر خواهد کرد» (۲).

برای تهیه استاندارد به دلیل حضور عوامل مختلف در شکل‌گیری آن می‌بایست از متخصصان مختلف اطلاع‌رسانی، صنعت، آموزش، مدیریت، زبان‌شناسی، کامپیوتر و حوزه‌های ضروری دیگر بهره جست، زیرا استاندارد با زمینه‌های مختلف موضوعی و فعالیت‌های گوناگون اطلاع‌رسانی اعم از نشر، تربیت نیروی انسانی، امور فنی، خدمات و مانند آن مرتبط است. نظام ملی اطلاع‌رسانی به دلیل وظیفه عمده خود، یعنی هماهنگ‌سازی ناگزیر از تهیه و بکارگیری استاندارد در زمینه‌های مختلف و توصیه آن به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی است.

در مورد استانداردها، با توجه به کنترل کیفیت در تمامی زمینه‌ها، همانگونه که در سایر حوزه‌ها از جمله سازمانهای تولید کننده صنعتی، حضور استانداردها مشاهده می‌شود، در سالهای اخیر تدوین و رعایت آنها در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز تا حدودی مورد توجه قرار گرفته است. تهیه، تدوین و انتشار استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی و ایجاد زمینه‌های لازم برای شیوه‌های استاندارد ذخیره و بازیابی تحت عنوان مارک ایران توسط کتابخانه ملی، تهیه و تدوین ۷۵ برگ اوراق استاندارد مدارک پزشکی و واحدهای تولید کننده اطلاعات در مجموعه معاونت‌های: پژوهشی، آموزشی، دانشجویی، بهداشت، دارو و درمان و پشتیبانی و مراکز بهداشتی درمانی روستایی و شهری تابع وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی که گامهایی در جهت یکسان‌سازی و استاندارد نمودن فعالیتها و خدمات می‌باشد، بیانگر توجه به استانداردها در این حوزه می‌باشد. اما متأسفانه به علت فقدان یک مرکز ملی هماهنگ‌کننده، تلاشهایی که در این زمینه صورت گرفته در اجرا و عمل با مشکلات جدی مواجه است که دلایل آن هر چه باشد عمدتاً به زیر ساخت نظام ملی اطلاع‌رسانی باز می‌گردد.

فهرست نویسی و سازماندهی متفاوت از منابع چاپی و غیر چاپی به علت عدم کنترل کتابشناختی نیز از جمله مشکلات اطلاع‌رسانی پزشکی در کشور است

که حتی با ایجاد بستر مخابراتی مناسب نیز مسائل و موانع به علت فقدان استانداردهای لازم در امر ذخیره و بازیابی، به قوت خود باقی خواهد ماند.

نمایه‌سازی ناهمگون به ویژه در مواد غیر کتابی اغلب با استفاده از زبان طبیعی و با سلیقه نمایه‌ساز صورت می‌گیرد. تا مدتها روشهای ذخیره و بازیابی اطلاعات با دست انجام می‌گرفت و برای این منظور قواعدی نیز وضع شده بود که پاسخگوی نیاز نظام‌های دولتی بود و کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نیز، کم و بیش آنها را رعایت می‌کردند. اما با ورود کامپیوتر به عرصه خدمات اطلاع‌رسانی، لازم است که قواعد و استانداردهای جدیدی وضع گردد تا با استفاده از تسهیلاتی که کامپیوتر فراهم آورده، مراکز اطلاعاتی مختلف بتوانند در منابع یکدیگر سهیم شوند. تقسیم منابع و انتقال اطلاعات از طریق مبادله دیسک، نوار و خط پیوسته، مستلزم آن است که در همه مراحل ذخیره و بازیابی ماشینی اطلاعات، از استانداردهای معینی از جمله استانداردهای یکسان در امر ذخیره و بازیابی و فرم‌های ماشین خوان، استاندارد ارتباطات، استاندارد نرم‌افزار و... پیروی گردد.

ب: کنترل کتابشناختی

چاپ و انتشار منابع چاپی و غیر چاپی در حوزه علوم پزشکی ایجاب می‌کند که کلیه این منابع به نحوی جمع‌آوری شوند. این امر منجر به تدوین کتابشناسی ملی پزشکی خواهد شد که به سهولت می‌تواند منابع چاپی و غیر چاپی را در قالب یک کتابشناسی ملی پزشکی در اختیار کلیه مراکز اطلاع‌رسانی قرار دهد. این کتابشناسی کمک خواهد کرد که شیوه ذخیره اطلاعات و سازماندهی منابع بصورت یکدست انجام شود و از پراکنده کاریها در امر سازماندهی منابع بکاهد.

کنترل کتابشناختی می‌تواند از طریق فهرست نویسی بیش از انتشار (فیبا) کمک مؤثری به یکسان سازی فهرست نویسی و رده بندی کتابها نماید. چنانچه فهرست نویسی پیش از انتشار در مورد همه یا اکثریت کتابهای منتشره در هر سال انجام گیرد، در بسیاری از هزینه‌ها، وقت و نیروی انسانی و دوباره کاریها

صرفه‌جویی خواهد شد، روش ذخیره و بازیابی اطلاعات به صورت استاندارد و یکدست خواهد شد.

در کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، فهرست نویسی پیش از انتشار هم اکنون اجرا می‌شود و کلیه کتابها به درخواست متقاضی، در مدت ۷۲ ساعت، فهرست نویسی می‌شوند. این کار و اساساً قانونی شدن فهرست نویسی پیش از انتشار، پیشرفت قابل ملاحظه‌ای در کنترل کتابشناختی خواهد داشت.

مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی می‌تواند از طریق هماهنگی با واحد فهرست نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران^(۳) در فهرست نویسی پیش از انتشار منابع علوم پزشکی به روش National Library of Medicine (NLM) که طبقه‌بندی ویژه برای کتابخانه‌های علوم پزشکی است اقدام کند.

تهیه و انتشار به موقع منابع ردیف دوم از جمله نمایه‌نامه‌ها، مقاله‌نامه‌ها، کتابشناسیها، فهرست‌ها، راهنماها و چکیده‌نامه‌ها از مهمترین ابزار دستیابی سریع به اطلاعات و منابع ردیف اول می‌باشند. در ایران این امر در حوزه اطلاع‌رسانی چندان جدی گرفته نمی‌شود و در صورت انتشار چندان هماهنگی وجود ندارد.

از مهمترین موانع در مسیر انتشار منابع ردیف دوم از جمله چکیده‌نامه‌ها این است که مقالات مجلات همراه با چکیده و نمایه منتشر نمی‌شوند. خوشبختانه در معاونت پژوهشی وزارت بهداشت که مسئولیت صدور مجوز نشریات علمی را بعهده دارد از جمله شاخص‌هایی که برای تأیید مجلات علمی منتشره از طرف دانشگاه‌های علوم پزشکی و مراکز تحقیقاتی تابع وزارت بهداشت در نظر گرفته شده، تهیه چکیده از مقالات می‌باشد.

برای تهیه چکیده‌نامه‌ها لازم است که ناشرین مجلات علمی از نویسندگان مقالات بخواهند که واژه‌های کلیدی و چکیده مقالات خود را طبق استاندارد که از طرف کمیته استانداردهای مرکز ملی اطلاع‌رسانی پزشکی تعیین می‌شود، تهیه نمایند و پس از آن اقدام به چاپ مقالات نمایند. این امر به سرعت تهیه و انتشار

مقاله نامه‌ها و چکیده نامه‌ها خواهد افزود و در نهایت، انتشار منابع ردیف دوم توام با انتشار منابع ردیف اول خواهد شد، زیرا در بعضی از کشورهای توسعه یافته که اطلاع‌رسانی نقش بسیار کلیدی دارد چاپ منابع ردیف دوم قبل از انتشار منابع ردیف اول است. از جمله نشریه *Current Contents* که بصورت هفتگی، ۵۲ شماره در سال منتشر می‌شود، در برگیرنده مقالات حوزه علوم پزشکی قبل از انتشار مقالات و نشریات است.

ج: کنترل واژگان و تدوین سرعنوان‌های موضوعی و تزاروس پزشکی

از موانع گردش روان اطلاعات در شریانهای جامعه پزشکی، پراکندگی سرعنوان‌های موضوعی است که برای بازیابی منابع در کتابخانه‌های پزشکی به کار می‌رود. برای ذکر موارد مشخص از پراکندگی سرعنوان‌های موضوعی به کار رفته در کتابخانه‌ها رجوع به برگه‌های مختلف بهترین نمونه‌ها و مثالها را به دست خواهد داد. در سال ۱۳۶۶ پژوهشی^(۴) مربوط به پایان نامه کارشناسی ارشد درباره مقایسه سرعنوان‌های موضوعی فارسی در کتابخانه‌های سه دانشگاه علوم پزشکی ایران، شهید بهشتی و تهران نشان می‌دهد که در ۱۸ کتابخانه مورد مطالعه در دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، مجموعه ۱۳ کتابخانه فهرست نویسی شده، که از این تعداد ۵ کتابخانه از سرعنوان موضوعی پزشکی، ۶ کتابخانه از سرعنوان‌های کتابخانه کنگره، یک کتابخانه از سرعنوان‌های موضوعی فارسی و یک کتابخانه از سرعنوان‌های موضوعی سیرز استفاده می‌کند.

در ۱۸ کتابخانه دانشگاه علوم پزشکی تهران، برای تحلیل موضوعهای مجموعه، ۱۱ کتابخانه از سرعنوان‌های پزشکی استفاده می‌کنند و بقیه مجموعه‌ها فهرست نویسی نشده است. چنانچه ملاحظه می‌شود در استفاده از سرعنوان‌های موضوعی بین سه دانشگاه علوم پزشکی معتبر و شناخته شده تا چه حد ناهماهنگی وجود دارد. استفاده از ابزارهای متفاوت باعث ناهماهنگی در سرعنوان‌های موضوعی می‌شود.

در حوزه سازماندهی متون و منابع پزشکی در ایران، یکی از مسائل اساسی یافتن زبان علمی مشترکی است که بتواند نقش سرعنوان موضوعی و تزاروس را برای متون پزشکی فارسی به عهده گیرد. فعالیت‌هایی به وسیله برخی علاقمندان و اساتید این رشته در تدوین سرعنوان موضوعی پزشکی بر مبنای سرعنوان‌های موضوعی پزشکی *Mesh*^(۵) و باتوجه به پشتوانه انتشاراتی منابع و متون فارسی پزشکی انجام گرفته و ویرایش دوم آن نیز منتشر شده است. ولی نیروی انسانی لازم برای این کار، منبع مناسب مالی برای برنامه‌ریزی و اجرای آن که مسائل فنی تخصصی، زبانشناختی و فرهنگی بسیاری در آن مطرح است و تشکیل گروهی از متخصصان حوزه‌های مختلف ایجاب می‌کند که این امر در سطحی مطلوب و با حمایت مالی صورت گیرد. چنین امر مهمی از وظایف اساسی مرکز ملی اطلاع‌رسانی پزشکی است.

د: انتشارات و عرضه اطلاعات

با توجه به طیف وسیع استفاده کنندگان از پایین‌ترین سطوح که شامل روستائیان و بهورزان مراکز بهداشتی و درمانی روستایی تا بالاترین سطوح که تصمیم‌گیرندگان، مدیران و مسئولان، محققان، پژوهشگران و دانشجویان مقاطع مختلف تحصیلی در حوزه علوم پزشکی است. تهیه و انتشار منابع مورد نیاز سطوح مختلف با سطح متفاوت توقع و میزان آگاهی و انتظار سیستم آموزشی و پژوهشی از آنها ضرورت دارد که اطلاعات به اشکال مختلف از جمله: کتاب، گزارش‌های آماری، نشریه علمی، نشریه ترویجی، مواد دیداری و شنیداری، الکترونیکی، پوستر و بروشور... تهیه و در اختیار آنها قرار گیرد. هم اکنون تا حدودی این گونه انتشارات بصورت پراکنده و ناهماهنگ با سیاست اطلاع‌رسانی کشور انجام می‌شود که انسجام و هماهنگی آنها بسیار ضروری است.

گردش اطلاعات در نظام اطلاع‌رسانی پزشکی و طرح *HBI* در مقاله نشان

داده شده است.

باتوجه به مقدمه فوق، تدوین سیاست اطلاع‌رسانی کشور باید باتوجه به واقعیات موجود کشور و بدون ارائه طرح‌های بلند پروازانه و تشخیص اولیه نیازهای اطلاعاتی بهره‌گیران و سطوح مختلف جامعه استفاده‌کننده صورت گیرد تا در عمل با مشکلات و موانع مواجه نشود.

تشکیلات مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی ایران

پیشنهاد معاونتی با عنوان «معاونت اطلاع‌رسانی پزشکی» زیر نظر وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با دو مرکز ملی مستقل با عناوین: مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و مرکز ملی تحقیقات علوم پزشکی براساس مطالعه و تجربه شخصی در طول سالها فعالیت در معاونت پژوهشی وزارت متبوع بوده است. در این مطالعه سعی شده برای جلوگیری از دوباره‌کاریها، حذف فعالیتها و واحدهای اضافی، هماهنگی منطقی و صحیح بین خدمات و فعالیتها در این حوزه حاصل شود.

لازم به یادآوری است که مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی می‌تواند یکی از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی معتبر پزشکی به لحاظ مجموعه، سابقه، نیروی انسانی متخصص، سازماندهی منابع، فعالیتهایی که تاکنون در ماشینی کردن خدمات و فعالیتها انجام داده، فضا و اعتبار و ارزشی که در میان صاحبان نظران، محققان و پژوهشگران و کتابداران و کتابخانه‌های علوم پزشکی دارد، باشد.

وظایف مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی

۱- برنامه‌ریزی جامع برای تولید، فراهم‌آوری، ذخیره، سازماندهی، تفسیر و اشاعه.

۲- تحقیق و پژوهش در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی با هدف تقویت و توسعه زیرساختار اطلاع‌رسانی کشور و ارائه راه‌کارهای مناسب باتوجه به پیشرفتهای جهانی و ملی به منظور توسعه شبکه‌های اطلاع‌رسانی و تقویت و

بهینه‌سازی خدمات و فعالیتهای کتابداری و اطلاع‌رسانی.

۳- مطالعه و بررسی استانداردهای کتابداری و اطلاع‌رسانی به منظور تدوین استانداردهای مورد نیاز با توجه به زیر ساختار ملی.

۴- تدوین سرعنوان‌ها، اصطلاحنامه‌های پزشکی، انواع فهرستگان و منابع ردیف دوم اعم از کتابشناسیها، نمایه نامه‌ها و چکیده نامه‌ها.

۵- کنترل کتابشناختی در حوزه علوم پزشکی و انتشار کتابشناسی ملی پزشکی.

۶- سیاست‌گذاری، نظارت و هدایت کلیه فعالیتهای کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی.

۷- هماهنگی با سازمانها و مراکز آموزشی ذیربط به منظور تربیت و تأمین نیروی انسانی متخصص مورد نیاز در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی.

۸- ارتباط و همکاری با سازمانها و مجامع ملی و بین‌المللی و پایگاههای اطلاعاتی داخلی و خارجی و مبادله اطلاعات علمی و فنی.

۹- برنامه‌ریزی برای برگزاری سمینارها و گردهمایی‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی، کارگاههای آموزشی، دوره‌های کوتاه مدت کتابداری و اطلاع‌رسانی برای کتابداران و شاغلین در کتابخانه‌ها و جامعه استفاده‌کننده از اطلاعات.

۱۰- تألیف و ترجمه متون و انتشار آن در اشکال مختلف با توجه به نیاز استفاده‌کنندگان.

۱۱- تهیه انواع بانکهای اطلاعاتی از واحدهای تولیدکننده اطلاعات داخلی و خارجی.

نمودار تشکیلاتی

تشکیلات مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی که نمودار آن در مقاله نشان داده شده است، شامل ۱۱ واحد مستقل شامل:

الف. استاندارد سازی

ب. آموزش

ج. فراهم‌آوری

د. کنترل واژگان

ه. کنترل کتابشناختی

و. بانکهای اطلاعاتی

ز. پشتیبانی فنی

ح. انتشارات و عرضه اطلاعات

ط. پشتیبانی اداری و مالی

ی. حقوقی

ک. روابط عمومی و امور بین‌الملل است که ذیلاً به شرح هر یک از واحدها می‌پردازیم.

الف - واحد استانداردها

تهیه، تدوین، انتشار و تجدید نظر در استانداردهای مورد نیاز در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و سایر واحدهای تولیدکننده اطلاعات با توجه به نیاز ملی، نظارت و کنترل بر اجرای آنها به عهده این واحد می‌باشد.

وظایف:

- ۱- مطالعه و بررسی استانداردهای مربوط به کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و سایر واحدهای تولیدکننده اطلاعات در ایران و سایر کشورهای جهان.
- ۲- تدوین استانداردهای مورد نیاز در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، مدارک پزشکی و سایر واحدهای تولیدکننده اطلاعات در مجموعه‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.
- ۳- نظارت و کنترل بر اجرای استانداردها در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و سایر واحدهای تولیدکننده اطلاعات تابع وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.

- ۴- تجدید نظر در استانداردها در صورت نیاز
- ۵- ارائه استانداردهای مورد قبول به سازمانها و مجامع ذیصلاح داخلی و خارجی.

ب- واحد آموزش

سیاستگذاری و برنامه‌ریزی کلیه فعالیتهای آموزشی از قبیل کارگاههای مختلف آموزشی، سمینارها، دوره‌های ضمن خدمت و کوتاه مدت کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی و پیشنهاد تجدید نظر در وضعیت آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در مراکز آموزش عالی کشور با هماهنگی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.

وظایف:

- ۱- بررسی و ارزیابی وضعیت موجود آموزشهای رسمی و غیر رسمی اطلاع‌رسانی پزشکی کشور با هماهنگی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.
- ۲- شناسایی امکانات بالقوه و بالفعل اطلاع‌رسانی کشور در زمینه مدرس، تجهیزات و امکانات آموزشی.
- ۳- برنامه‌ریزی و پیاده‌سازی روشهای گوناگون آموزشهای رسمی و غیر رسمی اطلاع‌رسانی پزشکی در سطح کشور با هماهنگی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.
- ۴- پیشنهاد تجدید نظر در فرایند آموزش، تدوین مواد آموزشی و سرفصلهای دروس و روشهای تدریس و ارائه آن به وزارت متبوع.
- ۵- ارزیابی فراگیران به منظور چگونگی اجراء، اصلاح و تأثیر آموزشهای رسمی و غیر رسمی در خدمات و فعالیتهای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی.
- ۶- برنامه‌ریزی برای برگزاری سمینارها، گردهمایی‌ها و کارگاههای آموزشی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی.

ج - واحد فراهم‌آوری

از اهداف مهم این واحد، فراهم‌آوری و سازماندهی کلیه اطلاعات چاپی و غیر چاپی در قالب: کتاب، نشریه، گزارش دولتی، طرحهای تحقیقاتی، پایان‌نامه‌ها، پروانه‌های ثبت اختراع، استانداردها، گزارش‌گردهمایی‌ها، دیسکهای نوری و لریزان، دیداری و شنیداری و غیره در حوزه علوم پزشکی می‌باشد که به نحوی در داخل و یا خارج از کشور در اشکال فوق منتشر می‌شوند.

وظایف:

برنامه‌ریزی برای شناخت نیازهای اطلاعاتی کشور و فراهم‌آوری اطلاعات مورد نیاز از داخل و خارج از کشور.

د - واحد کنترل واژگان

تهیه و تدوین و روزآمد کردن سرعنوان‌های موضوعی و اصطلاحنامه‌های علوم پزشکی به عهده این واحد خواهد بود.

وظایف:

- ۱- تهیه و تدوین سرعنوان‌های موضوعی پزشکی و روزآمد کردن آنها.
- ۲- تهیه و تدوین اصطلاحنامه‌ها و تزاروس‌های موضوعی در حوزه علوم پزشکی و روزآمد نمودن آنها.

هـ - واحد کنترل کتابشناختی

برنامه‌ریزی و سیاستگذاری به منظور فهرست نویسی پیش از انتشار و گردآوری کلیه منابع چاپی و غیر چاپی به منظور انتشار کتابشناسی ملی پزشکی، تهیه و انتشار انواع فهرستگان و منابع ردیف دوم از جمله اهداف این واحد می‌باشد.

وظایف:

- ۱- برنامه‌ریزی و سیاستگذاری به منظور گردآوری کلیه منابع چاپی و غیر

چاپی در سطح ملی و بین‌المللی.

۲- انجام فهرست نویسی پیش از انتشار.

۳- تهیه و انتشار کتابشناسی ملی پزشکی.

۴- انتشار انواع فهرستگان.

۵- تهیه و انتشار مستمر و روزآمد انواع منابع ردیف دوم اعم از

چکیده‌نامه‌ها، نمایه‌نامه‌ها، کتابشناسیها و...

و- واحد بانکهای اطلاعاتی

گردآوری کلیه اطلاعات تولید شده در واحدهای تولید کننده اطلاعات در

داخل کشور و تهیه و تأمین بانکهای اطلاعاتی خارجی درحوزه علوم پزشکی از

اهداف مهم این واحد می‌باشد.

وظایف:

۱- تهیه و انتشار بانکهای اطلاعاتی از واحدهای تولید کننده اطلاعات تحت

پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از طریق معاونتهای آموزشی،

پژوهشی، بهداشت، دارو و درمان، دانشجویی و پشتیبانی و روزآمد کردن آنها با

تأکید بر اطلاعات بهداشتی زیست پزشکی تولید شده در واحدهای بهداشتی

درمانی کل کشور.

۲- تهیه و تأمین بانکهای اطلاعاتی خارجی در حوزه علوم پزشکی.

ز- واحد پشتیبانی فنی

برنامه‌ریزی و سیاستگذاری در امور پژوهشی، باهدف توسعه و تقویت زیر

ساختار اطلاع‌رسانی کشور به منظور هماهنگی و بکارگیری تکنولوژیهای اطلاعاتی

و ارتباطی و ارائه راه‌کارها و رهیافت‌های مناسب باتوجه به نیاز ملی، هدایت،

ارزیابی و کنترل عملکرد کتابخانه‌ها و شبکه‌های اطلاع‌رسانی از اهداف این واحد

می‌باشد.

وظایف:

- ۱- بررسی و شناخت امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری موجود در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی
- ۲- بررسی وضعیت زیرساختار اطلاع‌رسانی کشور به لحاظ سخت‌افزاری و نرم‌افزاری.
- ۳- ارائه راهکار مناسب و استفاده از تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری با توجه به زیرساختار اطلاع‌رسانی کشور، نیاز کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و بهره‌گیران از اطلاعات.
- ۴- مطالعه و تحقیق مستمر موارد فوق به منظور بکارگیری تکنولوژیهای اطلاعاتی و ارتباطی و هماهنگ نمودن خدمات و فعالیتهای اطلاع‌رسانی با شرایط جهانی و نیاز ملی.
- ۵- نظارت بر عملکرد کتابخانه‌ها و شبکه‌های اطلاع‌رسانی پزشکی کشور و مقایسه آنها با استانداردهای ملی و بین‌المللی.

ح - واحد انتشار و عرضه اطلاعات

انتشار منابع و متون مورد نیاز استفاده‌کنندگان و تبدیل و عرضه اطلاعات به اشکال مختلف با توجه به سطح استفاده‌کنندگان از اطلاعات و برگزاری نمایشگاهها از اهداف این واحد می‌باشد.

وظایف:

- ۱- تألیف، ترجمه و تدوین متون و منابع مورد نیاز تمامی جامعه استفاده‌کننده از اطلاعات بصورت مکتوب و مضبوط.
- ۲- توسعه همکاری بین کتابخانه‌های دانشگاههای علوم پزشکی کشور و اشتراک در منابع به منظور مبادله اطلاعات علمی و فنی و صرفه‌جویی در هزینه‌ها.
- ۳- تبدیل و عرضه اطلاعات منتشره با توجه به نیاز و سطوح استفاده‌کننده از اطلاعات در اشکال مختلف کتاب، نشریه علمی، نشریه ترویجی، مواد دیداری و

شنیداری و الکترونیکی، گرافیکی و غیره...
۴- برگزاری نمایشگاهها.

ط - واحد پشتیبانی اداری و مالی

این واحد مسئولیت پشتیبانی سایر واحدها را به لحاظ مالی و اداری به عهده دارد.

وظایف:

۱- تأمین اعتبارات مورد نیاز براساس پیشنهاد واحدها و در چارچوب اهداف مرکز.

۲- نظارت و کنترل بر هزینه‌ها و تنظیم گزارش مالی.

۳- تنظیم بودجه پیشنهادی واحدها و ارائه آن به سازمانها و مراکز ذیربط و دفاع از آنها با ارائه ادله منطقی و توجیه اقتصادی.

۴- پیگیری و تأمین نیروی انسانی مورد نیاز براساس پیشنهاد واحدها.

۵- آگاهی از قوانین و مقررات اداری و مالی و نظارت بر اجرای آنها.

ی - واحد حقوقی

مسئولیت تدوین موارد حقوقی مربوط به فعالیتها، عقد قراردادهای و رسیدگی به شکایات و درخواستهای شخصیتهای حقیقی و حقوقی و پیگیری تعهدات و مطالبات داخل و خارج از کشور در چارچوب اهداف و وظایف مرکز ملی اطلاع‌رسانی به عهده این واحد است.

وظایف:

۱- تهیه آئین‌نامه‌ها و قراردادهای حقوقی با اشراف و آگاهی کامل از قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی.

۲- پیگیری و دفاع از مراحل گوناگون تصویب لوایح ارائه شده به دولت و مجلس در حوزه اطلاع‌رسانی.

۳- اجرای مصوبات دولت و مجلس و نظارت و پیگیری بر چگونگی اجرای آنها.

۴- تحلیل قوانین موجود در حوزه اطلاع‌رسانی و بررسی و تطبیق آنها با قوانین سایر کشورها.

۵- بازنگری و اصلاح در قوانین و مقررات در حوزه اطلاع‌رسانی و دفاع از آنها با ارائه ادله کافی.

۶- پیگیری شکایات مربوط به شخصیت‌های حقوقی و حقیقی در حوزه اطلاع‌رسانی.

ک- واحد روابط عمومی و امور بین‌الملل

انعکاس فعالیت‌های مرکز و ارتباط با مجامع ملی و بین‌المللی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی به عهده این واحد می‌باشد.

وظایف:

۱- انعکاس فعالیت‌های مرکز از طریق رسانه‌ها.

۲- شناسایی مجامع ملی و بین‌المللی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و ایجاد ارتباط و عضویت در آن مجامع به منظور مبادله اطلاعات علمی و فنی و استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی یکدیگر.

۳- برنامه‌ریزی و هماهنگی برای شرکت و عضویت افراد در مجامع ملی و بین‌المللی.

۴- انعکاس دستاوردهای شرکت کنندگان در مجامع ملی و بین‌المللی از طرق

گوناگون.

نتیجه گیری:

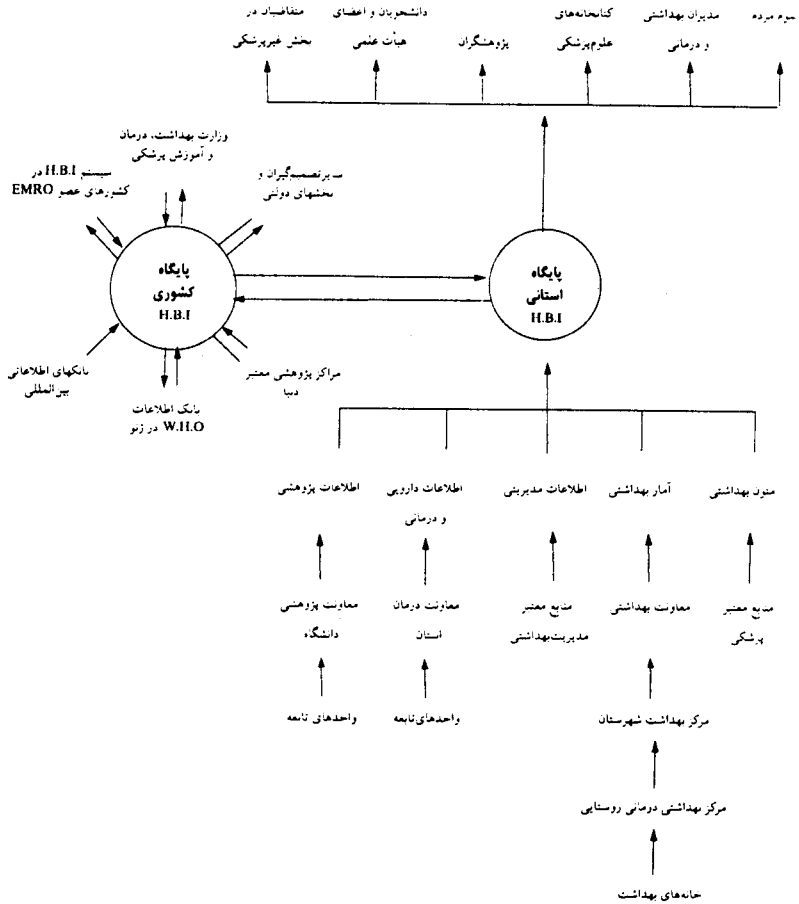
مرکز ملی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی ایران می‌تواند در موارد ذیل گامهای مؤثری بردارد.

۱- برنامه‌ریزی جامع برای تولید، فراهم‌آوری، ذخیره و سازماندهی و اشاعه اطلاعات منابع پزشکی از طریق تدوین استانداردهای مورد نیاز.

۲- تحقیق و پژوهش در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، با توجه به پیشرفتهای حاصل از این حوزه و تقویت و بهینه‌سازی خدمات و فعالیتهای کتابداری و اطلاع‌رسانی.

۳- کنترل کتابشناختی در حوزه علوم پزشکی و انتشار به موقع کتابشناسی ملی پزشکی و تدوین سرعنوانها، اصطلاحنامه‌ها و منابع ردیف دوم به منظور یک‌دست‌سازی ذخیره و بازیابی اطلاعات.

۴- برنامه‌ریزی جهت برگزاری سمینارهای ملی و منطقه‌ای و بین‌المللی، کارگاههای آموزشی دوره‌های کوتاه مدت به منظور ارتقاء دانش کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی.

گردش اطلاعات در نظام اطلاع‌رسانی پزشکی (H.B.I)

یادداشتها:

۱- گامهای اولیه طرح اطلاعات بهداشتی و زیست پزشکی Health and Biomedical Information = HBI در اولین گردهمایی جمعی از مسئولین وزارت بهداشت، نمایندگان سازمان جهانی بهداشت و کتابداران به عنوان نمایندگان دانشگاههای علوم پزشکی کشور تحت عنوان: کارگاه آموزشی طرح اطلاعات بهداشتی و زیست پزشکی در نظام جمهوری اسلامی ایران در مرداد ماه ۱۳۷۱ در دانشگاه علوم پزشکی تبریز و با پیام آقای دکتر جزایری مدیر کل سازمان جهانی بهداشت در منطقه مدیترانه شرقی آغاز شد. HBI در اصل اطلاعات و دانش مورد نیاز تمامی گروههای کارکنان بهداشتی و مخاطبان آن اعم از: سیاستگذاران و مدیران بهداشتی، مراقبین بهداشتی، مروجان بهداشتی، روستائیان، پژوهشگران، معلمان و مربیان بهداشتی و استفاده کنندگان خارج از گروه بهداشت است که این نیاز از طریق تولید، ترویج و انتشار طیف گسترده‌ای از اطلاعات علوم پزشکی در اشکال چاپی، الکترونیکی، مواد دیداری و شنیداری و... با توجه به تنوع مخاطبان در اختیار آنها قرار می‌گیرد.

طرح HBI در نهایت به استقرار یک نظام ملی اطلاعات بهداشتی و زیست پزشکی NHIS = National Health Information System منتهی می‌شود که در واقع جریان شفاف اطلاعات در ارکان جامعه پزشکی و استفاده کنندگان از این منابع است.

۲- شیرین تعاونی. پیش نویس استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی ایران. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴، ص. ۷-۸.

۳- فهرست نویسی پیش از انتشار (فیبا) توسط کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران پیرو تصویب نامه شماره ۱۲۶۶۷۵/ت/۱۶۴۳۵ هـ مورخ ۷۵/۱۲/۸ هیأت وزیران که در آن کلیه ناشران دولتی و غیر دولتی را موظف به فهرست نویسی پیش از انتشار می‌نماید انجام می‌شود. این امر در ذخیره و بازیابی اطلاعات به صورت هماهنگ و جلوگیری از اتلاف وقت کتابداران در سازماندهی به موقع و یکدست منابع عامل بسیار مهمی است.

۴- فاطمه رها دوست: تدوین سرعنوان‌های موضوعی پزشکی فارسی: گامی در جهت یکدست سازی واژگان پزشکی فارسی. فصلنامه کتاب، دوره دوم شماره ۱-۴ (زمستان ۱۳۷۰)

۵- Medical Subject Headings = MeSH سرعنوان پزشکی مخصوص سازماندهی و نمایه سازی منابع علوم پزشکی است. سرعنوان موضوعی فارسی پزشکی بر مبنای آن و باتوجه به پشتوانه انتشاراتی داخلی و معادل‌های فارسی توسط خانم فاطمه رهادوست عضو هیأت علمی گروه کتابداری دانشگاه علوم پزشکی ایران تدوین و ویرایش دوم آن در دو جلد منتشر شده است.

منابع

۱. حرّی، عباس. مروری بر اطلاعات و اطلاع‌رسانی. تهران: دبیرخانه هیئت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، نشر کتابخانه ۱۳۷۲.
۲. زیلنسکی، کریستوفر؛ الکساندر مانوئلا. طرح ملی اطلاعات بهداشتی و زیست پزشکی در جمهوری اسلامی ایران. ترجمه فریدون آزاده [و دیگران]. تهران: معاونت پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۷۱.
۳. مهدوی، محمدنقی. خدمات زیربنایی در نظام اطلاع‌رسانی کشور، در مجموعه مقالات اولین سمینار کاربردی مراکز و سازمانهای پژوهش فرهنگی و اطلاع‌رسانی. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰.
۴. نظام ملی اطلاع‌رسانی، تشکیلات، برنامه‌ریزی و توسعه. تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی، ۱۳۷۶.